

УДК 631.164.23

Г.В.Сидор,

Чортківський інститут підприємництва і бізнесу ТНЕУ,
м. Чортків

КРЕДИТНІ ВІДНОСИНИ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто види суб'єктів кредитного процесу та подано їх визначення в законодавстві України. Обґрунтовано ефективність кредитних відносин між кредитором і позичальником. Розглянуто специфіку кредитних відносин в аграрному секторі економіки.

В статье рассмотрены виды субъектов кредитного процесса и представлены их определения в законодательстве Украины. Обоснована эффективность кредитных отношений между кредитором и заемщиком. Рассмотрена специфика кредитных отношений в аграрном секторе экономики.

The paper deals with types of business credit process and give their definition in the legislation of Ukraine. The efficacy of the credit relationship between the lender and the borrower. The specification of credit relations in the agricultural sector.

Ключові слова: кредит, кредитні відносини, сільськогосподарське підприємство-позичальник.

В аграрному секторі економіки України кредитні відносини характеризуються певними специфічними особливостями, врахування яких у процесі кредитного забезпечення банківськими та небанківськими фінансово-кредитними інституціями сільськогосподарських підприємств є суттєвою передумовою розв'язання проблеми кредитування.

Проблеми розвитку кредитних відносин в аграрному секторі економіки України досліджують В.Березовик, Г.Піриг, С.Колотуха, В.Марцин, А.Стельмащук та інші. Однак, незважаючи на численні наукові розробки, проблема розвитку кредитних відносин в аграрному секторі економіки й надалі залишається актуальною.

Основною метою дослідження є висвітлення специфіки кредитних відносин в аграрному секторі економіки України.

В Україні невід'ємною складовою економічної системи є саме кредитні відносини. Головні елементи кредитних відносин – суб'єкти та об'єкти. З одного боку, елементами кредитних відносин виступають банки, кооперативи, лізингові компанії, а з іншого боку – сільськогосподарські підприємства-позичальники.

З огляду на суб'єкт дослідження, особливий інтерес викликає законодавчо визначене тлумачення суб'єктів кредитних відносин, що наводяться в законах України (табл. 1).

Кредитні відносини між кредитором та позичальником на практиці необхідно будувати та здійснювати на основі забезпечення єдності правових інтересів таких відносин і тільки їх спільність є передумовою ефективного розвитку та функціонування в практичній реалізації.

Правовим інтересам притаманне подвійне існування. З одного боку, кредитори, коли акумулюють тимчасово вільні кошти у фізичних та юридичних осіб, несуть правове зобов'язання перед ними на весь термін кредитування. У випадку прострочення кредиту або неспроможності повернути його несуть перед клієнтами правову відповідальність. З іншого боку, позичальники, котрі беруть чужу власність (кредит) в тимчасове користування, несуть перед кредитором юридичну відповідальність за оплату користування кредитом та за строковість повернення. На практиці ж, внаслідок взаємовідносин між кредитором та

позичальником, зобов'язання та правова відповідальність почергово можуть змінюватися, що й характеризує специфіку кредитних відносин. Кредитори можуть ставати боржниками, коли акумулюють тимчасово вільні кошти у юридичних і фізичних осіб, а боржники – кредиторами, коли надають кредити. Із підписанням кредитної угоди між кредиторами та позичальниками відбувається реалізація правових зобов'язань на практиці. Таким чином, інструментом їх реалізації є письмова угода, відповідно до чинного законодавства, недодержання якої тягне за собою її недійсність.

Таблиця 1

Види суб'єктів кредитного процесу та їх визначення в законодавстві України

Законодавче джерело	Визначення
Закон України № 3024-VI від 15.02.2011 р. «Про банки і банківську діяльність»	Банк – юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків.
Закон України № 1381-IV від 11.12.2003 р. «Про фінансовий лізинг»	Лізингодавець – юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингоодержувачу. Лізингоодержувач – фізична або юридична особа, яка отримує право володіння та користування предметом лізингу від лізингодавця. Продавець (постачальник) – фізична або юридична особа, в якій лізингодавець набуває річ, що в наступному буде передана як предмет лізингу лізингоодержувачу. Інші юридичні або фізичні особи, які є сторонами багатостороннього договору лізингу.
Закон України № 3384-VI від 19.05.2011 р. «Про сільськогосподарську кооперацію»	Сільськогосподарський кооператив – юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, що є сільськогосподарськими товаровиробниками, на засадах добровільного членства та об'єднання майнових пайових внесків для спільної виробничої діяльності у сільському господарстві та обслуговування переважно членів кооперативу.
Закон України № 1929-IV від 29.06.2004 р. «Про сільськогосподарську кооперацію»	Сільськогосподарське підприємство-позичальник – фізична або юридична особа незалежно від форми власності та господарювання, в якій валовий доход, отриманий від операцій з реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки, за наявності сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень тощо) та/або поголів'я сільськогосподарських тварин у власності, користуванні, в тому числі й на умовах оренди, за попередній звітний (податковий) рік перевищує 75 відсотків загальної суми валового доходу.

Формувати кредитні відносини між кредитором та позичальником необхідно таким чином, щоб забезпечити для обох сторін найвищу ефективність використання даних коштів, незважаючи на те, що одержання прибутку є головною метою кредитора, а потреба у додаткових коштах – метою позичальника. Отже, має бути забезпечення єдності та спільності їх інтересів, що лежать в основі компромісу між ефективністю надання банками кредиту й ефективністю використання позичальником кредитних ресурсів. Довіра обох сторін повинна бути закладена в основі кредитних відносин. У разі відсутності такого критерію такі відносини стають економічно невивідними, тому з боку кредитора не буде згоди надати кредит, а з боку позичальника – прагнення отримати його.

Отже, бачимо, що кредитні відносини між банківськими та позабанківськими кредитно-фінансовими інституціями, з одного боку, та сільськогосподарськими підприємствами-позичальниками, з іншого боку, реалізуються в процесі кредитного забезпечення.

Об'єктом кредитних відносин виступає вартість (у товарній та грошовій формі), яка передається у тимчасове користування від кредитора до позичальника на умовах повернення та з приростом у вигляді проценту.

На кредитні відносини в аграрному секторі економіки України певний відбиток накладає специфіка агропромислового виробництва. Серед працівників кредитних установ та економістів-аграріїв немає заперечень щодо потреби врахування специфічних особливостей сільського господарства при організації кредитного забезпечення.

Розглянемо на практиці специфіку кредитних відносин в аграрному секторі економіки.

1. Залежність від умов природи (світло, температура, вологість, заморозки, град, бурі, урагани, повені, сильні зливи, засухи і т. і.). Сільське господарство – це та галузь економіки, яка значною мірою залежить від сил природи. Біологічні природні фактори більшою мірою впливають на галузь рослинництва, а саме на рівень врожайності сільськогосподарських культур. Несприятливі погодні фактори приводять до часткової або повної загибелі врожаю.

Урожайність сільськогосподарських культур, незважаючи на застосування новітніх прогресивних технологій, може різко змінюватися під впливом коливання природних факторів. Джерелом монопольного доходу можуть бути сприятливі кліматичні умови, що в свою чергу сприятиме продажу сільськогосподарської продукції рослинництва за вищими цінами (перших у сезоні овочів і фруктів).

2. Сезонність виробництва. В тому випадку, коли в часовому просторі робочий період не збігається з виробничим періодом, тобто тим часом, впродовж якого продукт піддається людській праці (оранка, весняна сівба, догляд за рослинами і сінозбирання, збирання урожаю та ін.) та того часу, впродовж якого продукт перебуває у виробництві (формування врожаю тощо), має місце сезонність. Вона спричиняє тимчасовий розрив у часі між авансуванням коштів у виробництво та їх отриманням після реалізації продукції. Сезонне коливання потреби в капіталі найбільш яскраво виражене у підприємств, що спеціалізуються на вирощуванні та виробництві продукції рослинництва (плодоконсервні заводи, цукрові заводи). Слабкіше виражені сезонні коливання потреби в капіталі у підприємств, що спеціалізуються на тваринництві, хоча також спостерігаються періоди накопичення та наростання витрат.

3. Безперервність процесу виробництва в сільському господарстві. Для забезпечення безперервної виробничої діяльності в агропромисловому виробництві, яка не може бути зупиненою, необхідно своєчасно та постійно вкладати грошові кошти та надавати кредити.

На початку виробничого процесу в період проведення комплексу весняно-польових робіт спостерігається поступове наростання потреби сільськогосподарського підприємства в кредитних коштах, взимку потреба в коштах різко падає. Створення для сільськогосподарських підприємств-позичальників реальних можливостей залучення додаткових коштів у періоди збільшення потреби в них сприяє результативності його діяльності. Своєчасне надходження кредитів є запорукою успіху виробничого процесу, а затримка або

несвоєчасне надходження коштів може призвести до зриву виробничого процесу. Отже, для того, щоб виробничий процес був результативним, необхідно забезпечити його безперервність.

4. Самовідтворення. Специфічною рисою цієї галузі економіки є самовідтворення. Частина отриманої продукції залишається у внутрішньогосподарському обігу (гній, корми, молодняк тварин), тобто не реалізується на сторону й не набуває грошової та товарної форми (не проходить стадії реалізації). Приблизно 30-40% продукції в натуральній формі залишається в наступних циклах відтворення, а відповідно до цього сільськогосподарське підприємство не отримує виручки, отже воно є низькотоварним.

5. Висока ризикованість сільськогосподарського виробництва. В цьому випадку дослідженню підлягають кредитні відносини для початкового бізнесу. На початковому етапі свого розвитку підприємство не має ще ділової репутації та компетентності вести справу, а також не має свого іміджу в економічних відносинах. Позичальники повинні мати можливість та бажання своєчасного розрахунку з кредитором, оскільки для кредитора вживання терміна «ризик» є неприйнятним. Банківським та небанківським фінансово-кредитним інституціям байдуже, у що вкласти свої кошти, головне, щоб вони повернулися.

6. Низька прибутковість сільськогосподарського виробництва. У зв'язку із специфічними особливостями сільського господарства питання формування прибутку для них є дуже складним. У сільськогосподарського підприємства спостерігається висока ймовірність неотримання прибутку, яка залежить не від господарської діяльності самого підприємства (сарана, епідемія та ін.); частину свого прибутку підприємству необхідно використати на матеріально-технічне забезпечення. Як було зазначено вище, за частиною сільськогосподарської продукції фінансові результати не формуються, а формування прибутку залежать від природних умов. Отже, ми бачимо, що на формування величини прибутку сільськогосподарського підприємства впливає низка факторів (внутрішніх та зовнішніх). Специфічні особливості ведення господарської діяльності підприємствами-аграріями наведено на рис. 1.

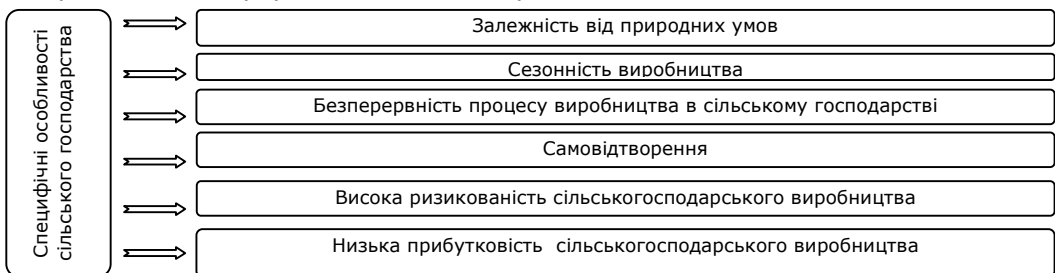

Рис. 1. Специфічні особливості сільського господарства

Сільськогосподарське підприємство у процесі своєї господарської діяльності потребує залучення кредитних вкладень в значних обсягах, отже, вважається кредитомісткою галуззю. На наш погляд, підвищена кредитомісткість галузі вимагає надання їй кредитів на більш прийнятних умовах (пільгових).

На основі узагальнення наведених вимог галузі щодо організації кредитних відносин на практиці з урахуванням специфічних особливостей сільськогосподарського виробництва впливає необхідність власного визначення терміна «кредитне забезпечення сільського господарства». На наш погляд, кредитне забезпечення сільського господарства – це система заходів банківських та позабанківських кредитно-фінансових інституцій та держави, які спрямовані на забезпечення сільськогосподарських товаровиробників кредитними ресурсами з урахуванням специфіки аграрного виробництва.

Список використаних джерел:

1. Березовик В.М. Кредитні відносини банків з агропромисловим комплексом України / В.М. Березовик // Економіка України. – 2003. – № 1. – С. 18-23.
2. Пиріг Г.І. Генезис кредитних відносин у сільському господарстві / Г.І. Пиріг // Економіка АПК. – 2004. – № 2. – С.64-69.
3. Пиріг Г.І. Удосконалення кредитних відносин в аграрному секторі економіки / Г.І. Пиріг // Економіка АПК. – 2004. – № 1. – С. 106-109.
4. Колотуха С.М. Концепція розвитку кредитних відносин сільськогосподарських підприємств / С.М. Колотуха // Банківська справа. – 2004. – № 4. – С. 45-57.
5. Колотуха С.М., Мельник К.М. Пошук шляхів реформування кредитних відносин в аграрному секторі економіки / С.М. Колотуха, К.М. Мельник // Економіка України. – 2001. – № 2. – С. 24-28.
6. Колотуха С.М., Мельник К.М. Реформування кредитних відносин в аграрному секторі економіки / С.М. Колотуха, К.М. Мельник // Економіка АПК. – 2002. – № 12. – С. 74-80.
7. Марцин В.С. Кредитні відносини у сучасних умовах господарювання та шляхи їх вдосконалення / В.С. Марцин // Економіка, фінанси, право. – 2009. – № 10. – С. 17-22.